

LIBRIS

We know
books

PETRE ȚUȚEA

**MIRCEA
ELIADE**

**Cuvânt înainte și ediție îngrijită
de
TUDOR B. MUNTEANU**

Ediția a II-a

E I K O N
Cluj-Napoca, 2013

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE - DE TUDOR B. MUNTEANU... 5

INTRODUCERE -

MIRCEA ELIADE, ÎNTRE SACRU ȘI PROFAN 15

SAVANTUL ȘI FILOSOFUL:

ASPECTELE MITULUI..... 25

Poveste magică..... 25

Mit și idee 29

Atemporalitatea perfecțiunii 40

Magical și misticul 52

ARTISTUL CU CONȘTIINȚĂ TEORETICĂ 57

Scriitorul 57

Conștiința teoretică..... 68

Desfigurarea limbajului 71

Concepția teoretică a scriitorului 76

Ideile în epică 81

Alte aspecte ale conștiinței teoretice 92

Romanul românesc 113

VOCAȚIA MISTICĂ A OMULUI RELIGIOS 133

Un înțeles al semnelor 133

Drumul spre centru 143

LBRIS

We know
books

ÎNCHEIERE..... 157

Glosar selectiv de nume..... 161*Indice de nume*..... 181

SAVANTUL ȘI FILOSOFUL: ASPECTELE MITULUI

POVESTE MAGICĂ

„Creație divină, mântuire prin cunoașterea identității eului cu Brahman, atingerea în Brahman – imaginea focului stins – meditația care duce la perfecțiunea veșnică, nirvana, spre care își îndreaptă spiritul yoghinul, texte sacre (Vede), tradiție sacră, recunoașterea, comentariul, cosmologie, psihologie, etică, eshatologie, cunoaștere perfectă, transformare perfectă, înlăturarea suferinței prin «credință și cunoaștere», – cele patru adevăruri sacre: suferință, geneza suferinței, înlăturarea suferinței, calea spre înlăturarea suferinței, lupta împotriva metempsihozei, acest rău al omului impur – mântuire în care împletesc: ontologia și teologia, credința și știința, constând din înlăturarea suferinței, un credo în care se

„întâlnesc când zeul sau zeii, creația lumii, sufletul și nemurirea, când numai fenomenul real al suferinței” (Paul Deussen, *Die nachvedische Philosophie der Inder*¹). Când credința se împletește cu știința este greu să separi miticul, magicul, misticul și raționalul, primirea de căutare, revelația strecurându-se printre sisteme, fiind considerată mod unic de acces la adevăr numai de naturi mistice viguroase, cum a fost misticul Śankara (800, e.n.) „întors la Vede, pentru a se salva prin Brahma de iluziile aparenței multiforme (Maya) și ale gândirii”.

Așa se prezintă istoric, filosofic și istoric-religios miturile, credințele religioase, legendele, isprăvile magice, mântuirea, nemurirea, libertatea, înlănțuirea captivilor materiei – ca un joc perpetuu între sacru și profan. Istoria în vârtejuri și limbajul autonom alunecând peste lucruri, forme ale existenței omului înregistrate de învățatul-artist Mircea Eliade care, comentând, nu uită originea și destinația divină a omului. Hermeneutul, care descifrează semne și taine, care nu iese din fluviul întâmplărilor, face filosofie, știință, sau magie. Sacrul îl poate scoate din starea de cititor în lucruri și-n semne, prin revelație, sau prin partici-

¹ Filosofia post-vedică a Indienilor

LIBRIS | We know books

pare la misterele comunicate, revelația și comunicarea trezindu-l din somnul eului scormonitor și aparent cunoscător. Discursul și dialogul duc la util și plăcut – revelația la adevăr, adică la real.

Astfel, Mircea Eliade se mișcă în legendă și mit, în folclor miticul și magicul împletindu-se epic, indistinctul ținând de fantastic, care atrage prin forța închipuirii concretul, fabulosul și misticul, omul, nu zeul, stând în centrul plăsmuirilor magice, ca-n știința modernă a naturii. „Matsyendranâth și Gorakhnâth sunt socotiți printre Maeștrii yoghini cei mai populari ai evului mediu indian. Isprăvile lor magice au dat naștere unei foarte bogate literaturii epice. Unul din episoadele centrale ale acestui folclor mitologic este constituit de amnezia lui Matsyendranâth... Aflând de captivitatea lui Matsyendranâth, Gorakhnâth înțelege că maestrul lui este făgăduit morții. El coboară atunci în regatul lui Yama, examinează cartea destinelor, găsește foaia privitoare la destinul guruului său, o corectează și șterge numele lui din lista morților. El se înfățișează apoi lui Matsyendranâth, la Kadalî, sub forma unei dansatoare și începe să danseze cântând cântece enigmatice. Puțin câte puțin Matsyendranâth își amintește adevărata lui identitate; înțelege că de fapt «calea car-

nală» - căzuse prizonierul femeilor în Țara lui Kadalî - duce la moarte, că «uitarea» lui înseamnă în fond uitarea naturii sale adevărate și nemuritoare și că «farmecele din Kadalî» reprezintă mirajul vieții profane” (*Aspectele ale mitului. Mitologia memoriei și uitării*. Când un yoghin se îndrăgostește de o regină. Fragmentele sunt traduse de Sanda Râpeanu). Miracolul yoghin ține de magic, nu de mistic, nu stă sub imperiul direct al „Puterii supreme, numai Ea unind libertatea cu necesitatea” (Spinoza), totul desprinzându-se logic-necesar din Voința ei, miracolul fiind expresia unui punct de vedere uman, ca și tragicul, cum am mai subliniat în altă parte.

Viziunea creștină a realului exclude: „metempsihoza, memoria existențelor anterioare, uitarea lor prin scufundarea în viață”, Maya indică - lumea aparentă ca amăgire a simțurilor - sau formula parmenideică: „tot ce devine nu este”: preluată teoretic de Platon, dar contrazisă cosmogonic, antropogonic (*Timeu*) și biopolitic - *Omul politic sau despre monarhie*, [de asemenea] *Republica sau statul* - fiindcă cele două lumi sunt reale, dacă admitem creația celei vizibile, și sediul mântuirii în cea invizibilă, adică creaționism și eshatologie. Apoi, autoperfecțiunea și deci mântuirea prin cunoaștere, fie pe „calea yoga”,

fie în stil modern, a omului singur, neasistat de Divinitate, nu este compatibilă cu ordinea creștină.

MIT ȘI IDEE

Ce îmbărbătătoare este apariția unui spirit excepțional, ca Mircea Eliade, în calea omului, a acestui „pelerin spre Absolut” (Léon Bloy), în climatul european uscat sub soarele torid al raționalismului și măcinat de istorism. Omul religios etern n-a putut fi absorbit de omul istoric, supus lui Cronos devorantul. Același lucru, în jocul apariției și dispariției, schimbarea fiind absolutizată prin monodimensionarea existențială, „triumf al aparenței” (Alain², despre Kant), fruct al dezamăgirii produs de prezența morții și de absența minunii. „Această viață, viața ta veșnică”. (Nietzsche). A cui și cum? Sfidare dionisiacă, „panteism, sentimentul unității necesare a creației și nimicirii”, orgoliu înecat în biologic, pseudo-îndrăzneala iluzoriei „voința de putere”, așa arătând un „orfan de Dumnezeu” cum l-a caracterizat Gabriel Marcel. Îndrăzneala

² Pseudonimul eseistului francez Émile-Auguste Chartier

în formă paradoxală se potrivește în mistică, omul imitând pe Dumnezeu, „vrea infinit ca și El, adică subiectul gânditor iese din timp”. În acest context, procesul dialectic se reduce la aceste perechi contrare: misticism și idealism, optimism și scepticism, pesimismul fiind o boală încărcată de neliști existențiale, iar nihilismul reprezentând nicăierii metafizic, sau social-istoric.

Realul, Idealul, Absolutul, Sacrul, Adevărul, sunt termeni care exprimă același lucru și care pot fi înțeleși numai în triumghiul Dumnezeu, om și natură, „modelul invariant” fiind primul termen, adevărul fiind imitarea lui, iar rațiunea instrument care-l comunică prin limbaj, având aceeași sursă. În acest triunghi în care stăpânește Sacrul, se mișcă suveran, aici, eternul om religios, gândit de Mircea Eliade, primitiv al adevărului, a cărui identitate nu se îneacă în devenire. Un mistic explică primind, revelația arătându-i adevărul absolut, ca „necondiționatul limitat” (Hamilton), un căutător constată invariant-formal, sau util, construcțiile, sau structurile stând sub experiența etern-deschisă, sub semnul diacroniei. Sinele-âtman, purusha, „cu ochii deschiși - âtman-Brahman” - cum gândește realul Śankara, călugărul citat de Mircea Eliade. Dar credința lui Mircea Eliade nu rămâne ancorată în Vede, și-n

Upanișade, el înțelegând în stil creștin-european acești termeni fundamentali: idealismul, realismul, panteismul, teismul, deismul, spiritualismul, raționalismul, empirismul, materialismul, mânuiți de subiectul căutător, sau primitor al adevărului, personalitatea reală primindu-l și participând la el, în stil platonice-paulinic.

La acest gânditor, setea de pur, medievală, este opusă „ororii de pur, de simplu, de angelic, oroare specifică Europei moderne” (Oroarea de angelic, *Fragmentarium*, 1939). Sau: „Autenticitatea - departe de a trăda o atitudine antimetafizică - exprimă o puternică sete ontologică de cunoaștere a realului” (*op. cit.*). „A nu confunda realul cu pipăibilul” cum spune el, înseamnă a gândi concretul viu, prin „participare la real”, metafizică a concretului, care a fost degradat prin descompunere materială, sau uscat formal. Este acea distincție între „știința vie și știința moartă”, a lui Othmar Spann, mișcare mistică creștină înăuntrul lumii. Mit, idee, realitate, perfecțiune primordială, metempsihoză, uitare terestră, anamnesis ca formă filosofică de trezire a originilor pure, viziune mitică a adevărului platonice, toți acești termeni fiind cuprinși în mit. Lăsând deoparte imperfecțiunile mitologiei grecești - teogonice, cosmogonice, biogonice, antropogonice - în care